Göçün sessiz şahitleri: Kadınlar

SELMA ONATER

Göç insan hayatına sonradan eklenen bir olgu değildir. Aslına bakarsanız göç insanoğlunun dünyaya ilk adım atmasının sebebidir. Hz. Âdem ve Havva bu dünya ya cennetten göç ederek geldiler. Hayatlarının sonuna kadar da asıl vatana(cennete) geri dönme arzusu, özlemi yaşadılar. Bu dünyada gurbeti, anavatana hasreti ilk onlar yaşadılar. Asıl vatandan getirdikleri bilgiler eşliğinde, dünyayı tanımaya ve getirdikleri ile gurbette öğrendiklerini harmanlayıp, yaşama tutundular. Önceki hayatlarında kendilerinde olan bilgileri unutmadan üzerine koyarak, ihtiyaca göre ama aslını yitirmeden! Bu durum insanlığın yerleşik hayatı keşfetmesine kadar sürdü. Yerleşik hayata geçiş sonucunda hareket etme arzusu, yeni yerler keşfetme isteği, bulunduğu ortamı değiştirme talebi tabi ki bitmedi. İşte bizlerdeki bu göç kodları taaa Hz. Âdem ve Hz. Havva'dan gelmektedir. Bu temel sebepledir ki insan özüne, içerisinden çıkıp gittiği topluma gizli bir güçle bağlıdır. Vatana bağlılığını burada edindiği bilgileri, öğrendiklerini ne kadar uzaklarda olsa da yaşamaya ve aktarmaya çalışarak gösterir.

Buraya kadar dikkat çekmek istediğim nokta, insandaki göç yapma isteğinin yalnızca ekonomik ya da politik sebeplerle açıklanamayacağıdır; bu, aynı zamanda insanın varoluşuna ilişkin, kökeni ilk insanlığa dayanan içgüdüsel bir harekettir. İlk anlatılardan itibaren göç, insanın kaderine eşlik eden bir olgu olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın birlikte yeryüzüne inişi, göçün yalnızca mekânsal bir değişim değil, aynı zamanda insanlık tarihinin başlangıç noktası olduğunu gösterir.

O zaman da kadın ve erkek birlikte hareket etmişlerdi. Bulunduğumuz çağda da bu birliktelik, her ne kadar görünürlük açısından eşit olmasa da fiilen devam etmektedir. Ancak tarihsel süreç içerisinde göç anlatıları büyük ölçüde erkek merkezli kurulmuş; göç eden özne çoğunlukla *"erkek işçi"*, *"erkek birey"* olarak tanımlanmış ve kadınlar bu anlatının görünmeyen tarafına itilmiştir. Oysa göç, tek başına gerçekleştirilebilecek bir eylem değildir; duygusal, kültürel ve sosyal bağlarıyla birlikte yaşanan bir süreçtir.

Göç literatürüne bakıldığında, göçmen kadınların yaşadığı sorunlar ve ihtiyaç duyduğu hususlar, arşiv belgeleri ve "1860-1866 yılları arasında *"Bezmiâlem Valide Sultan'ın Gurebâi müslimîn hastanesi"*ne ait 75 adet Evkaf Defterleri" henüz kadın ve göç olgusuna dikkat çeken çalışmaların yapılmadığı bir dönemde yapılan ilk kayıtlardır. 19. yüzyılda Kırım savaşı sonrası Anadolu'ya göç eden kadınların yaşamına dair detaylı bilgiler veren kaynak olduğu için kıymetlidir.

"Göç çalışmalarında Sanayi Devrimi sonrası ve 19. yüzyılda yaşanan değişimin göç olgusu üzerine etkileri ele alırken, çağdaş göç teorileri kapsamında 20. yüzyıl ve sonrasına dair modernleşme ile meydana gelen değişimler üzerinden göç olgusuna dair bakış açıları sunulmaktadır (Taştan, 2020, ss. 70-89; Peker, 2019, ss. 26-34). Buna mukabil bu dönemde ortaya çıkan göç teorilerinde kadın ayrı bir özne değildir. Zira 1960'lı yıllardan önce göç süreci ele alınırken yapılan araştırmalarda cinsiyet farklılıkları çok fazla dikkate alınmamıştır. Çünkü göçün asıl önderliğini yapan kişi erkek olarak düşünülmüş ve kadın yalnızca erkeğin kararlarına uyan ve onunla birlikte tüm olumlu olumsuz sonuçlara katlanan kişi olarak görülmüştür. 1884 yılında Ravenstein *"kadınların erkeklerden daha çok göçmen olduklarını"* saptamasına rağmen, kadınların göç sürecindeki yeri ve durumlarını hususi olarak ele almaz. Hatta kadınlar, göç sürecinde bağımlı kişiler olarak ve aile içindeki yeriyle (eş, anne, kız evlat) değerlendirilir. (Buz, 2007, ss. 38). (dergipark.org) Bu bağlamda göçmen kadınlar açısından bir çeşit cinsiyet körlüğü söz konusudur, denilebilir (Topak & Çamur, 2022, ss. 76; Şeker vd., 2016, ss. 205; Ünlütürk & Kalfa, 2009, ss. 15).

FOTO: FACEBOOK ALAMANCI SAYFASI

Kadın, göçün içinde yalnızca bir eş, bir anne ya da bir yol arkadaşı değildir; o, kopuşun, ayrılışın ortasında düzeni yeniden kuran, dağılan hayat parçalarını bir araya getirmeye çalışan, görünmez bir emektardır. Erkekler çoğu zaman ekmek derdinin peşinde dışarıda çalışırken, kadınlar evlerinde yuvanın hafızasını canlı tutmak için gayret sarf ederler. Bir dilin aktarımını, bir yemeğin kokusunu, bir duanın tesellisini, bir çocuğun geleceğine duyulan umudu… Göçün verdiği yalnızlık hissine rağmen, evin içini sıcak tutar, çocuklarına asıllarına uygun kalabilmeyi öğretir, aynı zamanda "kadın, çocuklarına hem *"nereden geldiğini"* hem de *"nerede yaşadığını"* öğretir." (digitalmedia.selcuk)

Kadınların göç hareketinin ön plana çıkması ise 1970'li yıllara denk gelmektedir. Halbuki kadınlar bu yıllardan çok daha önce tek başına göç etmiş dahi olsa görece daha az oranda olmaları nedeniyle bu kesim üzerinde yeterli çalışma yapılmadığı düşünülebilir (Duman, 2015, ss. 72). Göç ve kadın olgusunun, erkeklerden ayrı ve bireysel olarak değerlendirme fikri ise ilk kez uluslararası nitelikteki kadın konulu konferanslarda -1975 Birleşmiş Milletler Kadınlar Üzerine Dünya Konferansı ile 1980 Kadınların On Yılı Üzerine Dünya Konferansı- gündeme gelmiştir (Eyüp Reisoğlu, 2020, s. 686; Şeker vd., 2016, ss. 205).

1970 ve 80'li yıllarda kadın ve göç olgusuna dair farklı disiplinlerin katkısı ile çok yönlü çalışmalar yapılmaya başlanmışsa da beklenen ilgi ve alaka görülmemiştir. Buna mukabil yapılan çalışmalarda göçmen kadının; özelliği, göç hareketinin zaman, mekân ve yoğunluk durumu ile göç edilen ülkeye adapte olma süreci ele almışlardır (Duman, 2015, ss. 72-73). 1980'li yıllardan itibaren ise göçmen kadınların deneyimleri, göç için hedeflenen ülkenin var olan işgücünün fonksiyonu gibi başlıklara eğilim gösterilmiştir. 1990'larda ise göç sürecinde mağdur olarak görülen kadın artık *"değişimin öznesi"* olarak tanımlanmaya başlayınca göçmenlerin toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlik ve şiddetten korunması için uluslararası göç hukukunun düzenlenmesi gerektiği savunulmuştur. Son dönemde yapılan çalışmalar ise kadınların gelişmiş ülkelerde artan işgücü ihtiyacını sağlama veya insan ticareti gibi nedenlerle göçün öznesi haline geldiğini göstermektedir (Şeker vd., 2016, ss. 205). Bu çalışmalar doğrultusunda kadın ve göçe dair yapılan araştırmaların 20. yüzyılda ağırlık kazandığı, 19. yüzyıl ve öncesinde yaşanan göçlerde ise kadınların edilgen bir unsur olarak görüldüğü ifade edilebilir. (dergipark.org)

Sosyolojik açıdan göç, yalnızca bir yer değiştirme değil; kimlik, aidiyet ve sosyal yapıların yeniden inşa edildiği çok katmanlı bir süreçtir. Bu süreçte kadınlar hem geleneksel değerlerin korunmasında hem de yeni kültürel kodların öğrenilmesinde köprü görevi üstlenirler. Özellikle göç eden ailelerin sonradan eklendikleri topluluklarda dilin korunması, dini pratiklerin devamı ve kültürel normların aktarımı çoğu zaman kadınların görünmeyen emeğiyle mümkün olur.

Sonuç olarak göçü yalnızca erkekler üzerinden okumak hem tarihsel hem de sosyolojik olarak eksik bir analiz üretir. Kadınları görünmez kılan bu yaklaşım, göçün gerçek dinamiklerini anlamamıza engel olur. Oysa göç, kadın ve erkeğin birlikte taşıdığı bir hikâyedir; acının, umudun, direncin ve yeniden var olmanın ortak anlatısıdır. Kadın göçün kenarında değil, merkezindedir!